

Silhouetten van de Amersfoortse familie Smitt 1800-1910

door GERARD RAVEN

Enige jaren geleden kocht een inwoner van Amersfoort op een landelijke veiling de ingelijste silhouetten van een gezin, waarvan later bleek dat het ook in deze stad had gewoond. Amersfoortse silhouetten zijn zeldzaam. Museum Flehite Amersfoort heeft verschillende exemplaren in de collectie, maar geen enkele daarvan is in verband te brengen met Amersfoort of omgeving. Mij is maar één ander voorbeeld bekend: dat van Joost Taets van Amerongen van Natewisch (1726-1791), lange tijd schout van Amersfoort.¹

In dit artikel wil ik eerst uitleggen wat een silhouet is en dan de exemplaren van het gezin Smitt onder de loep nemen. Daarna doe ik verslag van mijn onderzoek naar de achtergronden van de familie Smitt, waarvan de laatste telg in 1910 Amersfoort verliet. Deze 'silhouetten' blijven helaas zonder illustratie, omdat familiefoto's tot dusver niet zijn gevonden. Het geheel wordt afgesloten met een genealogie.

Korte geschiedenis van het silhouet? Een bruikbare definitie van een silhouet is "een geheel in zwart uitgevoerde en veelal tegen een witte of gouden achtergrond geplaatste 'de profil'-voorstelling, vervaardigd door de omtrekken van een schaduwbeeld met zwart op te vullen of door de voorstelling uit papier te knippen".² De naam is ontleend aan de Franse baron Etienne de Silhouette (1709-1767) die in de jaren 1750 voor studie in Londen was, waar de knipsels toen heel populair waren. Later werd hij berucht door zijn strenge bezuinigingen als controleur-generaal van Financiën. Het is niet bekend of zijn naam overging op het knipsel omdat deze zo goedkoop waren, danwel omdat hij zelf zulke afbeeldingen maakte.

Het silhouet wordt door deskundigen teruggevoerd op de Chinese schaduwspelen, die wij ook kennen van de Indonesische wajangpoppen. Deze spelen zijn voor het eerst in Engeland gesignaleerd in de 16de eeuw. Kennelijk is daaruit de papierknipkunst ontstaan, die in de 17de eeuw een hoge vlucht doormaakte. In 1686 verscheen een Nederlands boek over 'witte' knipkunst. Het werk van Hanna 'de Knipster' Koerten (ca 1650-ca 1715) was toen zeer gewild.

Men gaat ervan uit dat de witte knipsels de opmaat waren tot het portretsilhouet. Pas begin 18de eeuw zijn de eerste voorbeelden bekend uit Engeland; ze waren toen al van zwart papier. In 1775 wordt de eerste beroepsknipster van por-

tretten genoemd, mevrouw Harrington te Londen. Intussen was het silhouet ook populair geworden in de Franse salons. Vervolgens bereikte het Duitsland en eind 18de eeuw ook Nederland, waar J.G. Bender-Visser en Simon Schaasberg de toon zetten. Door beschildering met witte verf konden details worden toegevoegd. Uit de 19de eeuw zijn ook allerlei andere kleuren verf bekend. Meervoudige portretten zoals die van het gezin Smitt kwamen al vroeg voor. De Weense knipper J.A. Schmetterling (1750-1828) voerde zelfs een compleet gezin als zijn 'logo'.

De silhouetten van het gezin Smitt De silhouetten zijn geknipt uit zwart papier en met witte verf van details voorzien. De portretjes zijn ovaal uit een vel wit papier gespaard. Door vocht zijn lichte bruine vlekken om enkele portretten ontstaan. Het witte papier is met blauwe en goudkleurige waterverf ingekleurd. Tussen de portretten staan de twee familiewapens van het afgebeelde echtpaar. De opdrachtgever was kennelijk niet geheel tevreden met de wapens, want op het linker exemplaar is later met apart papier een helmteken aangebracht. Het vel zit in een goudkleurige lijst met waarschijnlijk het originele glas, te oordelen aan de onregelmatigheid ervan. Het is niet gesigneerd.

Op de achterzijde van de lijst bevindt zich een toelichting op beide zijden van een velletje geschept papier. Hierop is de naam van kunstenaar genoteerd, maar helaas is juist dit gedeelte onleesbaar. De aantekeningen geven wel veel informatie over het afgebeelde gezin. De twaalf ovalen zijn als cirkels overgenomen en voorzien van de namen en geboortedata. De tekst is hierna afgedrukt. De vraag is echter hoe betrouwbaar deze identificatie is. Aan de achterzijde van het velletje staat vermeld: "Namen der personen [onleesbaar], met silhouetten gevo[nden in de] boedel van J.J. Smitt + [onleesbaar], vervaardigd door [onleesbaar], uitgezocht uit het famileregister door H.M. Smitt *1876 en J.G.W.O. Hемisse *1886." Hieruit blijkt dat rond 1900 de behoefte was ontstaan om de geportretteerden te identificeren. Op de familieleden die deze poging ondernamen kom ik aan het eind van dit artikel terug.

Kennelijk is de identificatie gebeurd aan de hand van familiegegevens en van uiterlijk en positie van de portretten in het geheel. Toch riep deze methode vragen op, want zesmaal is in een andere hand toegevoegd: 'verm[oedelijk]'. Inderdaad kan men er commentaar op leveren. Het zou meer voor de hand liggen dat de oudste zoon Coenraad direct onder zijn vader zou staan en de benjamin van het gezin, Andreas, helemaal onderaan. Meer zekerheid zullen ook wij echter niet meer krijgen.

Aan de hand van de familiegegevens kunnen wij de silhouetten nu dateren. De jongste kinderen kunnen hoogstens een jaar of vijf zijn. De portretjes zijn dus rond 1800-1802 tot stand gekomen. Zoals hierna nog zal blijken woonde het gezin toen nog in Amsterdam. De silhouetten zijn dus niet in Amersfoort gemaakt.

Tekst op de achterzijde van de lijst

(vermoedelijk)

Andreas

29 Juni 1797

Joan Wilhelm sr
26 April 1754Catharina Engelina van Born
25 Jan. 1759

(vermoedelijk)

Joan Wilhelm jr
25 Juli 1784Magdalena Margaretha
Hermina

(vermoedelijk)

Coenraad
15 Aug. 1781
31 Aug. 1783Hermina Catharina
1 Feb. 1786Hermanus Mattheus
14 Jan. 1789Sophia Catharina
Joanna
17 Nov. 1787

(vermoedelijk)

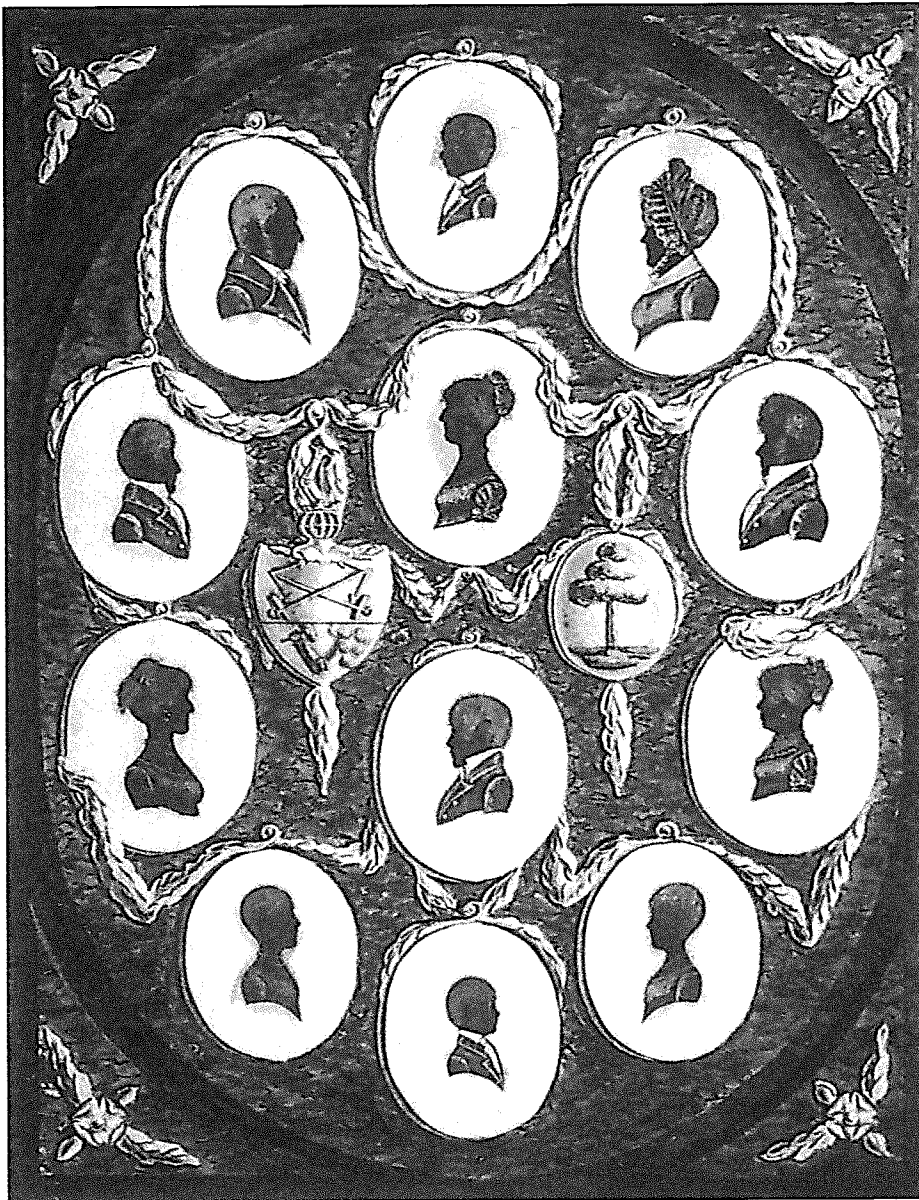
Elisabeth Christina
3 Apr. 1792

(vermoedelijk)

Philis
Coenradina 28 Aug. 1794

(vermoedelijk)

Joannes Jacob
21 Mrt. 1796

De silhouetten van het gezin Smitt-van Born. Anoniem, aquarel en witte verf op papier, ca 1800. Particuliere collectie Amersfoort. Foto Museum Flehite Amersfoort.

Joan Wilhelm Smitt en zijn gezin Onderzoek leverde meer informatie op over de genoemde personen. Vader Joan Wilhelm Smitt is in 1754 geboren in Amsterdam, als zoon van Coenraad Smitt en Philis Stachmeester. Hij moet daarom niet worden verward met de Johan Wilhelm Smitt die een jaar later in Amersfoort is gedoopt. Joan werd koopman in de hoofdstad en trouwde in 1781 met Catharina Engelina van Born, die net als hij luthers was. Tot het huwelijk woonde Joan op de Buitenkant (nu een deel van de Prins Hendrikkade) en Catharina op de Binnenamstel. Al hun kinderen werden in Amsterdam geboren.

Blijkens het koopliedenboekje van 1790 woonde het gezin in bij J.M.C. Smitt op de Keizersgracht Westzijde bij de Leidsegracht. Omdat ook deze de familienaam met twee t's spelde mag worden aangenomen dat het een familielid betrof, maar ik kan dit niet terugvinden in de genealogie. Deze J.M.C. Smitt huisde tien jaar eerder op de Buitenkant bij de Peperstraat. Omdat Joan zoals gemeld in 1781 ook op de Buitenkant woonde is het goed mogelijk dat hij toen al bij J.M.C. Smitt inwoonde. In de koopliedenboekjes van 1800-1825 vinden wij ook Joans beroep vermeld: steenkoper. Het gezin woonde toen op de hoek van de Binnenamstel en de Wagenstraat.⁴

In 1822 wordt Joan Wilhelm Smitt voor het eerst vermeld als ontvanger der directe belastingen en accijnzen te Werkhoven, arrondissement Amersfoort.⁵ Hij was inmiddels 68 jaar en wilde het kennelijk rustiger aan doen, ook al betekende dat een verhuizing. Joan stond dus nog in de Amsterdamse koopliedenboekjes vermeld toen hij al lang vertrokken was, maar dat was niet uitzonderlijk. Uit eerder onderzoek is mij gebleken dat in dergelijke naamboekjes wel vaker personen langer vermeld staan dan juist is; de controle van de samenstellers was dus evenmin waterdicht als bij de almanakken van tegenwoordig.⁶

Het is niet meer mogelijk om Smitts benoeming tot ontvanger terug te vinden in de rijksbelastingarchieven, omdat de relevante stukken niet bewaard zijn.⁷ We moeten het daarom doen met vermeldingen in de almanak. In het boekje van 1823 vinden wij Joan vermeld als ontvanger te Linschoten, arrondissement Utrecht. In 1824 was hij weer terug in het arrondissement Amersfoort, nu als ontvanger van Hoogland. Ook de Utrechtse almanakken gaven soms achterhaalde informatie, omdat ze werden opgemaakt voor het volgende kalenderjaar. Het is daarom goed denkbaar dat Smitt al in 1823 is overgeplaatst naar Hoogland.

De ontvanger van Hoogland kon heel goed in Amersfoort wonen, omdat zijn werk bestond uit het zitting houden in het rechthuis op tevoren aangewezen dagen. Het werk werd voorbereid door een belastingambtenaar van de gemeente Hoogland. Bovendien zal het werkgebied ook de minigemeente Duist, de Haar en Zevenhuizen hebben omvat, die te klein was voor een aparte ontvanger. Naast de rijksontvanger was er ook een gemeente-ontvanger, die de andere belastingen inde. In Hoogland was dat toen Bartholomeus Bernardinus de Wijs, die tevens schout was (sinds 1825 is de functiebenaming burgemeester). Joan

bleef in functie tot hij in 1832 overleed; hij was toen 78 jaar.⁸ Hij heeft geen enkele maatschappelijke functie in Amersfoort bekleed; kennelijk was hij daar al te oud voor.

Joan Wilhelm Smitt en zijn gezin hebben zich pas in 1823 of 1824 in Amersfoort gevestigd. Blijkens de volkstelling van 1824 woonden zij in Langestraat wijk Breul nr 3, het huidige pand Langestraat 53.⁹ Het echtpaar had toen nog drie kinderen thuis: Engelina (38 jaar), Mina (30) en Andreas (27). De eerste twee dochters moeten gezien hun leeftijd worden geïdentificeerd als Hermina Catharina en Philis Coenradina op de achterzijde van het silhouettentableau.¹⁰ Ook was er een dienstbode. De oudere zoons waren al vertrokken en in Amsterdam en Zaandam gevestigd als koopman of ambtenaar. Opvallend is dat de dochters op één na uitvlogen, maar op verschillende momenten weer terugkeerden. Zij bleven allen ongehuwd, net als Andreas. Anders dan hun broers deden de dames geen belijdenis in de lutherse kerk. Moeder Catharina overleed in 1827.

Het woonhuis Breestraat 58 en de inboedel in 1832 Volgens de volkstelling van 1830 woonde Joan met zijn dochters Hermina (44) en Philis (36) op Breestraat 340; toen hij in 1832 overleed werd dit huis omschreven als Muurhuizen wijk Breul no 340. Dit is tegenwoordig Breestraat 58.¹¹ Het is een fraai muurhuis dat in de 18de eeuw een nieuwe lijstgevel en schuiframen kreeg. Ook hier was het gezin Smitt slechts huurder. Het pand was in bezit van Willem Vlug.¹² Deze was Joan Wilhelm Smitts collega: hij was rijksontvanger van de gemeenten Leusden en Stoutenburg. Net als Hoogland behoorden die gemeenten fiscaal gezien tot het arrondissement Amersfoort. In 1825 jaar werd Willem door de heer van Hoogland voorgedragen als burgemeester en gemeente-ontvanger van Hoogland. Pikant is dat zijn tegenkandidaat niemand anders was dan de jonge Andreas Smitt. Omdat de functiecombinatie uitgerekend toen verboden werd, kregen beiden er één: Andreas werd burgemeester en Willem ontvanger. Deze laatste functie werd toen overigens 'een niets beduydende post' genoemd.¹³

Andreas was verder secretaris en later voorzitter van de Hooglandse waterschappen. Als ouderling-kerkerentmeester van de evangelisch-lutherse gemeente in Amersfoort was hij verantwoordelijk voor de bouw van de nieuwe gevel van de kerk (Langestraat 61).¹⁴ Het meest opvallend aan die verschillende bestuursfuncties was de extreem lange tijd dat hij op het pluçe zat. Het burgemeesterschap vervulde hij zelfs 56 jaar, op één na het Nederlandse record!¹⁵

Na het overlijden van vader Joan Wilhelm werd een uitgebreide boedelinventaris opgemaakt.¹⁶ Zoals gebruikelijk gebeurde dat per vertrek. Toen de huidige eigenaar en bewoner H. Rooimans zo vriendelijk was mij rond te leiden, kon ik deze kamers zonder moeite terugvinden. Pas bij de restauratie in de jaren '70 van de 20ste eeuw zijn enkele kamers samengevoegd. Het ging om een royaal huis van liefst negen woonkamers.

*Breestraal 58 en buurpan-
den. Foto Museum Flehite
Amersfoort.*

De inboedel was keurig, maar niet echt rijk. Philis wees de taxateur de meubels aan, Andreas de documenten. Onder de boeken vinden we de bijbel, de joodse geschiedenis van Flavius Josephus, de verzamelde dichtwerken van Jacob Cats en een atlas, kortom wat elk burgerlijk gezin toen in de kast had staan. Ook had vader een halve grafstede in de Oude Lutherse Kerk te Amsterdam, waar hij ongetwijfeld naast zijn echtgenote is begraven. Bij het opmaken van de balans moeten de kinderen een onaangename ontdekking hebben gedaan. De erfenis ter waarde van *f*4.507 viel weg tegen een schuldenlast van minstens *f*7.968.

De familie Smitt na 1832 Na Joans overlijden keerden verschillende kinderen terug naar het ouderlijk huis. Andreas werd het nieuwe gezinshoofd. In de volkstelling van 1840 vinden wij hem met al zijn vijf zussen, de dienstbode en een

nichtje van zeven jaar; waarover Andreas later voogd werd. Deze Joanna Jacoba was een (waarschijnlijk onwettige) dochter van Andreas' broer Joannes Jacob, die bestuursambtenaar in Indië was en in 1844 overleed met nalating van f 15.706.¹⁷

Zus Sophia overleed in 1841. Datzelfde jaar lieten Willem Flug en zijn zus Breestraat 58 veilen. Het pand werd omschreven als 'een groot huis, aangenaam gelegen, met tuin, groot 2 are 50 centiare'.¹⁸ Willem kocht het pand vervolgens zelf. In 1852 werd het nog omschreven als 'een heerenhuis met onderscheidene kamers, de meeste behangen en van een stookplaats voorzien.'¹⁹

Andreas en zijn huisgenoten waren al in 1843 verhuisd naar het verwaarloosde landhuis op Schothorst, als een soort oppassers voor de eigenaar. Men verhuisde later nog naar boerderij De Eng in Liendert, toen ook gemeente Hoogland, waar Magdalena in 1857 aan de cholera stierf. Omdat Andreas in die tijd niet kon werken was hij misschien ook ziek. Een jaar later keerde hij met drie zussen en nichtje Joanna terug naar Amersfoort. Zij streken neer in het redelijk fraaie huis Kamp 16.²⁰ Daar overleden de zussen in de periode 1860-1866 en Andreas in 1884. Vanaf 1883 en 1889 woonden nog korte tijd een jongeman en een Indisch officier in. Joanna bleef tenslotte alleen over met de dienstbode en overleed er in 1910.

Het postkantoor aan de Kortegracht met rechts ervan de dienstwoning van de directeur. Foto J.W. Wentzel, genomen tussen 1900 en 1916. Gemeentearchief Amersfoort.

Vanaf 1872 woonde nog een ander gezin Smitt in Amersfoort. Coenraad Hzn. (1831-1905) was een zoon van Andreas' broer Hermanus Mattheus. Hij kwam naar Amersfoort na zijn benoeming tot directeur van het postkantoor aan de Kortegracht en woonde in de naastgelegen ambtswoning.²¹ In 1874 werd Coenraad diaken en twee jaar later ouderling-kerkerentmeester in de lutherse gemeente. Hij had een dienstbode, maar volgens het adresboek hoorde hij nog niet bij de selecte groep bezitters van een telefoon. Zijn vrouw Hermanna kreeg een aparte vermelding, op hetzelfde adres. Geregeld woonde er een officier of een familielid bij hen in. Het gezin woonde in 1896 even in bij nicht Joanna op Kamp 16 maar vertrok toen naar Utrecht. Zij keerden in 1904 terug om op Kamp 60 te gaan wonen; de kinderen waren toen al lang uitgezworven. Coenraad genoot inmiddels zijn pensioen tot hij in 1905 overleed. Met het overlijden van Joanna in 1910 verdween de familienaam Smitt uit Amersfoort. Een dochter van Coenraad woonde in 1912-1918 met haar man en kinderen op Plantsoen 14. Coenraads weduwe Hermanna was in 1905 naar Hoogland verhuisd en bleef daar tot haar dood in 1930; deze gemeente is in 1974 geannexeerd door Amersfoort. Tegenwoordig wonen er geen nabestaanden meer in de omgeving.

Ter afsluiting kunnen we nu vaststellen wie de silhouetten rond 1900 geïdentificeerd moeten hebben. J.J. Smitt is dezelfde als de geportretteerde zoon Joannes Jacob, wiens boedel na zijn overlijden in 1844 is verdeeld. H.M. Smitt was Hermanus Mattheus, een zoon van Coenraad. Alleen J.G.W.O. Hemisse blijft een onbekende.

Bijlage. *Genealogie*

Er is niet naar volledigheid gestreefd.²²

- I *Coenraad Smitt*, geb. Amsterdam ca. 1725, koopman (1767) op de Prinsengracht (1750), 18 sept. 1767 poorter (burger), zn. van Jochem Matthijs Smitt, ondertr. Amsterdam 10 apr. 1750

Philis Hachmeester, geb. Amsterdam ca. 1725, woont Warmoesstraat (1750), ovl. na 1781, dr. van Joan Wilhelm Hachmeester en Christina Sophia Sauter.

Uit dit huwelijk, geboren en luthers gedoopt te Amsterdam:

- 1 *Sophia Catharina*, ged. 27 aug 1752, ovl. Haarlem 11 okt. 1815, tr. Amsterdam 7 mei 1780 dr. *Joan Rudolph Deiman*, arts.²³ Er bestaan portretten in pastel van hen door C.H. Hodges (ca. 1795, Iconografisch Bureau 52599-52600).

- 2 *Joan Wilhelm Smitt*, geb./ged. 26/28 apr. 1754, volgt II

- 3 *Elisabeth Christina*, geb./ged. 24/26 mrt. 1755, ovl. Rijswijk 14 dec. 1832, tr. Amsterdam 14 mrt. 1775 *Zacharias Anne Eeckhout*, koopman te Amsterdam, directeur van de Levantse Handel, ovl. Rijswijk 4 dec. 1834, zn.1 van mr. Christoffel Willem Eeckhout en Anna Catharina Thomassen à Thuessink.²⁴ Er bestaan portretten in pastel van hen door C.H. Hodges (1775/1800, Iconografisch Bureau 13135-13136). Hun zoon Johan Wilhelm nam de naam Hachmeester Eeckhout aan.

- II *Joan Wilhelm Smitt*, geb./ged. Amsterdam 26/28 apr. 1754, steenkoper, belastingontvanger, ovl. Amersfoort 9 juni 1832, ondertr. Amsterdam 21 apr. 1781

Catharina Engelina van Born, geb./luthers ged. Amsterdam 25/27 jan. 1759, ovl. Amersfoort 28 okt. 1827, dr. van Harmanus van Born en Magdalena Margaretha Gronings.

Uit dit huwelijk, geboren en luthers gedoopt te Amsterdam:

- 1 *Coenraad*, geb./ged. 15/17 aug. 1781, 21 feb. 1806 poorter van Amsterdam, tr. *Anna Louisa Engel*.

Coenraad was ongetwijfeld één van de partners van J.M. en C. Smit, die in 1818-1825 vermeld staan als kooplieden werkend vanuit het huis Binnenamstel van zijn vader (mogelijk is J.M. dan ook gewoon een verschrijving van J.W.). Hun specialisme is niet vermeld. In 1832 was Coenraad steenkoper en in 1839 controleur der posterijen aldaar. Hij woonde in 1847 nog te Amsterdam.

Een dochter van dit echtpaar was Philis Coenradina, geb. Amsterdam 10 aug. 1819, ovl. ald. 26 nov. 1857, tr. ald. 24 aug. 1854 Petrus Coninck Westenberg, geb. Zwolle 31 jan. 1826, ambtenaar der posterijen, ovl. Apeldoorn 19 mrt. 1892, zn. van Bitter Johan Coninck Westenberg en Anna Petronella de Grient Dreyn. Westenberg hertrouwde Wierden 17 juni 1859 Frederike Maria Geliana Johanna Putman Cramer, ovl. Amersfoort 10 dec. 1915, een zus van Hermanna (zie IV).²⁵

- 2 *Magdalena Margaretha Hermina*, geb./ged. 31 aug./3 sept. 1783, ovl. Hoogland 21 juni 1857.
- 3 *Joan Wilhelm jr*, geb./ged. 25/29 juli 1784, 21 feb. 1806 poorter van Amsterdam. In 1809 benoemd tot makelaar, in 1810 vermeld op de Binnenamstel bij de Wagenstraat, in 1818 in de Hartestraat. In 1840 vermeld als controleur van den waarborg der goud- en zilvermerken. Woonde in 1848 nog te Amsterdam.
- 4 *Hermina Catharina*, geb. 1 feb. 1786, ovl. Amersfoort 27 mrt. 1866.
- 5 *Sophia Catharina Joanna*, geb. 17 nov. 1787, ovl. Amersfoort 10 mrt. 1841.
- 6 *Hermanus Mattheus*, geb. 14 jan. 1789, volgt IIIa.
- 7 *Elisabeth Christina*, geb. 3 apr. 1792, 1832 vermeld als ongehuwd en zonder beroep te Maarssen, ovl. Amersfoort 26 sept. 1860.
- 8 *Philis Coenradina*, geb. 28 aug. 1794, ovl. Amersfoort 14 feb. 1865.
- 9 *Joannes Jacob*, geb. 21 mrt. 1796, volgt IIIb.
- 10 *Andreas*, geb. 29 juni 1797, burgemeester van Hoogland, waterschapsbestuurder, ovl. Amersfoort 15 juli 1884.

IIIa *Hermanus Mattheus Smitt*, geb. Amsterdam 14 jan. 1789. In 1814 benoemd tot makelaar; in 1818 staat hij aldus vermeld op de Binnenkant bij de Buiten-Bantammerstraat. In 1832 vermeld als ontvanger der registratie te Zaandam, tr. Maria Abigaël Balten of Bolten.²⁶

Uit dit huwelijk drie kinderen, waaronder:

Coenraad, geb. Zaandam 10 apr. 1831, volgt IV.

IIIb *Joannes Jacob Smitt*, geb. Amsterdam 21 mrt. 1796, 1832 vermeld als secretaris van de resident van Bagelan (Java), ovl. Sumatra 13 jan. 1844.

Dochter (de moeder wordt niet vermeld; mogelijk was zij een indonesische):

Joanna Jacoba, geb. Bagelan (Java) 26 dec. 1833, ovl. Amersfoort 17 dec. 1910.

Joanna's voogden waren volgens het testament van 1839 haar ooms Coenraad en Joan Wilhelm jr, maar die bedankten in 1847 wegens hun leeftijd. Oom Andreas werd daarom in 1848 voogd. Joanna deed in 1852 belijdenis in de lutherse gemeente.²⁷ Zij moet niet worden verward met horlogemaker J.J. Smitt uit de Breestraat, die in werkelijkheid J.J. Smit heette.

IV *Coenraad Smitt Hz*, geb. Zaandam 10 apr. 1831, 1872-1896 directeur van het postkantoor te Amersfoort, 1874-1876 diaken, vanaf 1876 ouderling-kerkerentmeester van de lutherse gemeente (het bord in de kerk vermeldt hem ten onrechte als secretaris),²⁸ ovl. Amersfoort 21 jan. 1905, tr. Wierden 31 mei 1861

Hermannia Cornelia Johanna Putman Cramer, geb. Diepenheim 26 apr. 1841, ovl. Hoogland 6 nov. 1930, dr. van Joan Wilhelm Putman Cramer en Maria Gerardina Adolphina Johanna Schouten.²⁹

Uit dit huwelijk:

- 1 *Maria Abigaël*, geb. Amsterdam 4 juni 1863, 1880 belijdenis, 1882 vertrokken naar Kortenhoef, tr. Amersfoort 8 aug. 1889 Hendrik Wijs, geb. Harderwijk 2 apr. 1858, luitenant-kolonel-kwartiermeester, zn. van Cornelis Wijs en diens tweede echtgenote Anna Megteld Klopman Baerselman.
Het gezin had twee kinderen en woonde vanaf 1912 op Plantsoen 14. Bij pensioenering van Hendrik in 1918 vertrokken naar Naarden.³⁰
- 2 *Joan Wilhelm*, geb. Amsterdam 27 okt. 1866, belijdenis 1884, vertrokken naar Kampen juni 1884, in 1905 theehandelaar te Amsterdam.
- 3 *Catharina Maria Adriana*, geb. Amersfoort 31 mei 1873, ovl. ald. 26 juni 1875.
- 4 *Hermanus Mattheus*, geb. Amersfoort 27 jan. 1876, in 1905 fabrikant te Utrecht.
- 5 *Gerhard Marie Adolf Johan*, geb. Amersfoort 4 juli 1879, in 1905 ambtenaar der posterijen te Rotterdam, later directeur der posterijen en telegraphie te Doorn, ovl. ald. 15 aug. 1930, tr. Augusta Frederika Alpherts, geb. Willemstad 22 okt. 1879, dr. van Cornelis Adriaan Alpherts en Margaretha van der Vliet, woonde in 1935 in Utrecht.³¹
- 6 Coenraad Cz, geb. Amersfoort 20 jan. 1881, in 1905 werknemer bij een wijnhandel te Amsterdam, in 1907 wijnhandelaar te Hoogland, vertrokken vóór 1920. Het gezin kwam in 1872 uit Amsterdam en leverde een jaar later een lutherse attestatie in (Hermannna was hervormd). In 1907 verhuisden Hermannna en haar zoon Coenraad naar de Molenhoek, een villa in Hoogland die in 1931 is omgebouwd tot burgemeesterswoning. In 1955 is dit pand (Hamseweg 63) geheel vernieuwd. Coenraad moet vóór 1920 weer zijn vertrokken. In 1917-1920 woonde een schoonzus van Hermannna in, maar daarna bleef zij alleen achter.

NOTEN

Op deze plaats zeg ik graag dank aan mevrouw L. van Hoorn-Koster. Zij beschikt over een uitgebreide documentatie van panden in de historische binnenstad van Amersfoort. Door de transporten en plechten in de protocollen van het gerecht en de gegevens van het kadaster systematisch te ontsluiten kan zij veel oude panden lokaliseren en de eigendoms geschiedenis reconstrueren. Zij leverde mij de gegevens uit de bronnen genoemd in noten 9, 11, 12, 18 en 19.

GAA = Gemeentearchief Amersfoort

HUA = Het Utrechts Archief

1. Afgebeeld in R.E. de Bruin, 'Joost Taets van Amerongen van Natewisch (1726-1791), schout van Amersfoort,' *Utrechtse biografieën. Het Eemland II*, Utrecht 1999, pp. 194-198.

2. E. Biesalski, *Scherenschnitt und Schattenrisse. Kleine Geschichte der Silhouettenkunst*, München 1964.

3. *Nieuwe geïllustreerde Lekturama encyclopedie*, Amsterdam 1981, kolom 4236. De correcte benaming is *en profil*.

4. *Naamregister van alle de kooplieden ... der stad Amsterdam 1781-1825* (vanaf 1818 onder de titel Geprivilegeerd naamregister ...). Hoewel Smitt steeds als *J.W. Smit* vermeld wordt moet het om dezelfde persoon gaan, omdat zijn zoon Joan Wilhelm Smitt jr wel correct en op hetzelfde adres te boek staat in het achterin de almanak opgenomen *Naamen en woonplaatsen van de makelaars ...*, Amsterdam 1810.

5. *Provinciale Utrechtsche Almanak 1817-1840* (HUA, bibliotheek GAU XLI E 16-21). Dit was de opvolger van de *Stichtse Almanach*,

waarvan de jaargangen 1744-1810 te vinden zijn in HUA. Deze laatste almanak bevat echter maar weinig Amersfoortse gegevens, net als de sinds 1841 verschenen *Utrechtsche Volksalmanak*.

6. G.J.A. Raven, 'Blijven of weggaan? De perspectieven voor marineofficieren tijdens de nadagen van de Republiek 1751-95', *Mededelingen van de Nederlandse Vereniging voor Zee geschiedenis* 40/41 (1980), pp. 23-50.

7. In het Archief Rijksbelastingen Utrecht 1828-1966 en het Archief Rijksbelastingen Utrecht, ontvanger der grondbelasting 1816-1965 zijn geen gegevens over de ontvangers rond 1824 bewaard gebleven. Dat geldt ook voor de rijksbelastingstukken in het Archief gemeente Amersfoort 1811-1945 (1974).

8. GAA, Notariële archieven AT 055f025 rep. 2409, boedelinventaris 29 sept. 1832; *Provinciale Utrechtsche Almanak* 1832.

9. Dit is het tweede huis van de hoek met de Kortegracht, op het kadastrale minuutplan vermeld als E 2072. Het pand kreeg rond 1930 een geheel nieuwe gevel en nu vindt men hier schoenwinkel Engelen. Joan was slechts huurder. Het pand was eigendom van Adriana Kruyf, weduwe van Johannes van Arler, die het in datzelfde jaar 1824 verkocht aan koper- en blikslager/winkelier Johannes van Eeden (HUA, Archief hypotheekbewaarder Amersfoort (inventaris 22) 317-67, 27 sept. 1824). Er werd nog vermeld dat het huis een doorgang had naar de Vismarkt (nu Kortegracht) om turf te dragen; dit recht op overpad bestaat nog steeds.

10. Engelina komt nergens anders in de bronnen voor. Omdat het niet waarschijnlijk is dat het gezin een incompleet samen-

gesteld silhouettenportret heeft laten maken houd ik het erop op dat de ambtenaar de namen van dit gezin verhaspeld heeft, zoals ook het geval was bij de volkstellingen van 1830 en 1840 en in het lidmatenregister van de lutherse gemeente. Waarschijnlijk heeft hij de tweede naam van de moeder (Engelina) en die van Hermina (Mina) per abuis een regel lager opgeschreven. Deze uitleg stemt bovendien overeen met de gegevens uit de volkstelling 1830.

11. Kadastrale minuutplan E 257.

12. De tabakspanterfamilie Vlug wordt al in 1755 vermeld als eigenaar (S.W. Melchior, *Blaffert van het huisgeld uit de resolutieboeken berustende ten gemeente-archieve van Amersfoort A.D. MDCCLV*, Amersfoort z.j., nr 1178). In 1830 wordt Johannes Vlug als eigenaar vermeld, die ook buurpand 60a-b bezat. Deze Johannes Vlug was mogelijk dezelfde als Joan Willemszn. Vlug (1809-na 1852), maar misschien bedoelde men eigenlijk diens grootmoeder Hendrika van Kempen (ovl. 1841), de weduwe van Johannes Wulfertszn. Vlug (1743/4-1821) die al in 1810 als eigenaar vermeld wordt (GAA, Rechterlijke archieven 433 deel 20). Na de dood van Johannes en Hendrika erfden hun kinderen Willem (1787/8-1849) en Dina Breestraat 58. Willem wordt vermeld als rijksontvanger van Leusden in 1817-1836 en Stoutenburg in 1820-1836.

13. G.G. Hilhorst, G.J.A. Raven en N. van Vulpen, 'Boer, bestuurder en brandweerman. De gemeente Hoogland 1811-1973', themanummer *De Bewaarsman. Tijdschrift van de Historische Kring Hoogland* 5 (1999), pp. 1-78, aldaar p. 28.

14. Deze gevel is sindsdien vrijwel niet gewijzigd.

15. G.J.A. Raven, 'Andreas Smitt (1797-1884), burgemeester,' in Y.M. van den Akker e.a. (red.), *Utrechtse biografieën. Het Eemland II*, Utrecht 1999, pp. 188-193. Het record staat op naam van Willem Götte, van 1812 tot 1872 burgemeester van Markelo (nu gemeente Hof van Twente, Overijssel).

16. GAA, Notariële archieven AT 055f025 rep. 2409, boedelinventaris 29 sept. 1832.

17. GAA, Notariële archieven AT 056e009 rep. 1037, testament 4 okt. 1839; 056e028 rep. 2582, boedelinventaris 19 mrt. 1849.

18. GAA, Notariële archieven AT 057a038 rep. 1841 nr. 140, 27 aug. en 1 okt. 1841; vgl. testament 28 aug. 1841. Willems zoon Joan Vlug was in 1849 burgemeester van Breukelen toen hij het pand erfde (GAA, AT 055j011 rep. 1468, 29 dec. 1849).

19. Dienst van het Kadaster en Openbare Registers Utrecht 86-48, 9 nov. 1852.

20. Kampstraat C 106 (later 104) kon ik via het kadaster terugvinden als het huidige adres Kamp 16. Blijkens de *Amersfoortsche almanak* zijn in 1899/1900 huisnummers ingevoerd; toen was het nummer bij wijze van uitzondering ook toen al 16. De gevel is inmiddels geheel gewijzigd.

21. Eerst Kortegracht 15-17 met ambtswooning op nr. 19, vanaf 1892 het nieuwe postkantoor op nummer 7 met ambtswooning op nummer 5. Al deze gebouwen zijn gesloopt: de oude meteen na de nieuwbouw van 1892 en de nieuwe in 1964 (J.A. Uitenbogaart, 'Beknopte geschiedenis van het postkantoor in Amersfoort,' *FleHITE* 3 (1969-1970), pp. 8-13, 23-30).

22. Gebaseerd op onderzoek in doop-, trouw- en begraafboeken, poorterboeken, burgerlijke stand, volkstellingen, bevolkingsregisters en eerder geciteerde bron-

nen. Zie voor gegevens uit 1617-1724 die vermoedelijk aansluiten *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* 1992, pp. 92, 95-96 en voor enkele recente gegevens *Nederlands Patriciaat* 1949, p. 67 en 1986, p. 139.

23. *Toewyding aan den wel edele heere Joan Rudolph Deiman, M.D. &c en de wel edele jongkvrourwe Sophia Catharina Smitt ... voltrokken den 7de van bloeimaand MDCCLXXX* [Amsterdam 1780] (Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam F 1015).

24. *Nederlandsch Patriciaat* 1923, pp. 58, 62.

25. *Nederlandsch Patriciaat* 1945, pp. 357, 360.

26. Bolten volgens *Nederlandsch Patriciaat*

1920, p. 61 en 1966, p. 78.

27. GAA, Archief Evangelisch-Lutherse gemeente 117.

28. GAA, *Amersfoortsche Almanak* 1873-1905; GAA, Archief Evangelisch-Lutherse gemeente 5 en 117; het ambtsdragersbord is afgebeeld in H.J. Poots, *300 jaar Evangelisch Lutherse Kerk, Langestraat Amersfoort, Amersfoort* 1986; notariële archieven AT 051k011 rep. 2034, boedelinventaris 18 mrt. 1905.

29. *Nederlandsch Patriciaat* 1920, p. 61.

30. *Nederlandsch Patriciaat* 1912, p. 441 en 1921, p. 167.

31. *Nederlandsch Patriciaat* 1935, p. 6.